

NOVÉ PODOBY RODINY

Pavol Tománek

Abstrakt: V predkladanej štúdií sa zaoberáme problematikou rodiny, rodinnej výchovy a súčasnými podobami vytvárania rodín. Práca ponúka súčasný pohľad na fenomén single, mingle a patchwork rodín so zameraním na situáciu na Slovensku i v EÚ. Získané údaje prezentujeme v prehľadných tabuľkách. Záver štúdie je venovaný návrhom a odporúčaniam pre prax.

Kľúčové slová: rodina, výchova, single rodina, mingle rodina, patchwork rodina, legalizované partnerstvá, situácia v EÚ

NEW FORMS OF THE FAMILY

Abstract: The present study deals with the family, parenting and the current form of creating families. The work provides insight into the phenomenon of current single, mingle and patchwork families, focusing on the situation in Slovakia and the EU. The data obtained are presented in tables. The conclusion of the study contains suggestions and recommendations for practice.

Key words: family, education, single family, mingle family, patchwork family, legalized partnership, situation in the EU

1 Úvod

Rodina je základným edukačným prostredím pre dieťa či dospelujúcu osobnosť. V rodine sa dávajú základy morálky, slušnosti, spoločenských pravidiel. Je miestom, kde rodičia nastavujú mantinely správania sa, kde prichádza k rastu a kultivácii osobností každej spoločnosti. Na jednej strane sa v spoločnosti preferuje vzdelanie ako základ budúcich generácií, no na strane druhej badať absenciu výchovných systémov, ktorých základy sa kladú práve v rodine. Rodinná výchova je integrujúcim edukačným predmetom (Frýdková, 2010), ktorý kultivuje mladú dospelujúcu osobnosť. Rodina, ktorá mala ako prvá inštitúcia položiť základy všetkého (výchova, tradície, viera, ...), často sama potrebuje istý druh reštaurovania či sanácie. Doba, ktorú tvoríme, neustále zdôrazňuje funkcie rodiny a rodinného života. Pravdou však zostáva skutočnosť, že spoločnosť by sa mala v dnešnej dobe viac zaoberať funkčnosťou rodiny ako jej funkciami. Otázka tzv. *single rodín* (tzv. jednoduchá,

jedna alebo aj slobodná rodina), *mingle rodín* (tzv. voľná rodina) a *patchwork rodín* (tzv. zlepená, pozošivaná alebo aj zrekonštruovaná rodina), ktoré sa postupne začínajú vytvárať aj na Slovensku, je o to viac alarmujúcim faktom výzvou k riešeniu azda aj celospoločenského *handicapu*. V predkladanej štúdii sa chceme zamerať na aktuálne novovytvárajúce podoby rodiny, ich charakteristiku, nástrahy a „prevenciu“. Vo väčšine rodín na Slovensku (a to sa týka aj novovytvárajúcich podôb rodín) prevažuje súžitie, ktoré rešpektuje základné hodnoty rodinného života, akými sú univerzalita, tradicionalita, konzervatizmus, sakralita a azylyta (Tamášová, 2007). Popri týchto klasických spôsoboch vytvárania rodinného súžitia sa v nezabudnuteľnej miere objavujú nové tendencie (typy, modely, ...), ktorým je v predkladanej štúdii venovaná analyticko-kritická pozornosť.

2 Rodina

Pod pojmom rodina (Tománek, 2012) rozumieme predovšetkým sociálnu skupinu, ktorá je zložená z dvoch alebo viacerých osôb žijúcich spolu v jednej domácnosti, ktoré sú spojené manželskými, pokrvnými alebo adoptívnymi zväzkami. Možno ju charakterizovať aj ako primárnu, neformálnu a intímnu sociálnu skupinu a základnú spoločenskú jednotku (Tamášová, 2007, s. 32), ktorá je často považovaná za kolísku ľudstva a výchovy. Rodina (Prevendárová, 1998, s. 11) sa charakterizuje aj ako malá spoločenská skupina, založená z dvoch dospelých členov opačného pohlavia a ich potomkov. Je to prvé sociálne prostredie, ako i výchovná inštitúcia prvoradého významu, v ktorej sa jedinec ocitá. Rodina je spoločensky schválená forma partnerských vzťahov dvoch rovnoprávných, rovnocenných a milujúcich sa ľudí, spojená pevným príbuzenským a pokrvným zväzkom. Jej znakom je intímne spolužitie v jednej domácnosti, spolupráca, pomoc a kooperácia jej členov. Atmosféra rodinného prostredia je daná vzájomnými vzťahmi medzi rodičmi a ostatnými členmi rodiny. Dieťa sa formuje podľa rodinných vzťahov, podľa rodinného prostredia, v ktorom vyrastá. To, čo dieťa v rodine vidí, to aj napodobňuje (Kostrub, 2007, s. 15). Dospelí, najmä rodičia sú preň vzorom v akomkoľvek konaní. Rodina je prirodzenou sociálnou skupinou, základnou bunkou spoločnosti. Združuje ľudí v intímnej jednote na podklade pokrvnej príbuznosti. Všade tam, kde muž a žena žijú spolu, bývajú pod jednou strechou, spoločne hospodária a vychovávajú deti, hovoríme o rodine. V nej si dieťa vytvára vlastnú identitu a typickú kultúru (Mátel, 2010) prezentovanú vlastnými tradíciami, hodnotami a konvenciami. Pokrvná príbuznosť, rodinné ekonomické záujmy ako aj výchova detí nevystihujú však ešte dostatočne podstatu rodiny. Rodina totiž nie je schopná existovať izolovane od spoločnosti, vždy

je súčasťou širšej sociálnej jednotky, ktorej normy, kultúra, tradície a náhľady zasahujú aj rodinu. Rodina je preto prvým článkom reťazca, ktorý spája jedinca so spoločnosťou. Rodina je prvým skúšobným prostredím (Tamášová, 2007, s. 37).

Medzi základné znaky rodiny (Tamášová, 2007, s. 10) patria:

1. **Univerzalita** – rodina si stále plní úlohu základnej spoločenskej inštitúcie. Je známa ako ľudstvo samo. Rodina má svoje pravidlá, svoje mantinely. Jednotlivci v rodine majú svoje návyky a navonok sa každý prejavuje originálne.
2. **Tradicionalita** – rodina je tradičnou základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť doposiaľ nevymyslela nič lepšie, ako je inštitúcia rodiny.
3. **Konzervatizmus** – rodina sa vyznačuje svojimi hodnotami, kultúrou a tradíciami. Má svoju obvyklú štruktúru, ktorá sa v najužšom smere skladá z rodičov a detí.
4. **Sakralita** – rodinné vzťahy sú pre členov rodiny posvätné. Členovia rodiny sa navzájom podporujú, pomáhajú si, kooperujú.
5. **Azylyta** – každá jedna rodina si buduje vlastnú domácnosť, vlastné domáce spoločenstvo. Poznajú svoje nálady, postoje, vedia, na koho sa majú obrátiť, keď niečo potrebujú.

V súčasnej dobe však badáme, akoby sa tradičné základné znaky rodiny zmenšovali, zosmiešňovali alebo aj atomizovali. Univerzalita a tradicionalita sú pravdepodobne dva základné znaky rodiny, ktoré pretrvávajú doteraz. Konzervatizmus je často vytláčaný legalizovanými heterosexuálnymi (čiže konkubinát) či dokonca homosexuálnymi vzťahmi. Sakralita rodín je často atomizovaná formou spolunažívania, ktorú dnešná spoločnosť označuje termínom *single rodina* alebo aj *mingle rodina*. Azylyta je len „popoluškou“ vzťahov, ktoré majú byť normálne, vyvážené a zmysluplné. Azylyta je typickým znakom pre tzv. *patchwork rodiny*. Všetky tieto súčasné podoby rodín rozoberieme v nasledujúcich kapitolách a podkapitolách.

3 Rodinná výchova a nové podoby rodiny?

Rodinná výchova je chápaná ako spoločensko-historický jav, ktorý nadobúda v období zvyšovania vedecko-technickej úrovne stále väčší význam. Prihliada na potreby dnešnej doby i na perspektívne potreby spoločnosti. Realizuje sa na základe zložitého komplexu podnetov (osobnosť rodičov, spôsob rodinného života, rodinná atmosféra, rodinné prostredie), ktoré majú socializačno-výchovné účinky. „Rodinnú výchovu môžeme chápať ako proces odovzdávania spoločensko-historických skúseností s cieľom pripraviť

mladú generáciu na usporiadaný rodinný život a na prácu v nových spoločenských podmienkach“ (Rozinajová, 1988, s. 14). V minulosti sa deti vychovávali spontánne v rodinnom prostredí (Tománek, 2012), pričom prevládala funkcionálna, mimovoľná výchova, ktorú postupne doplňovala intencionálna, cieľavedomá rodinná výchova, ďalej cieľavedomá školská výchova a napokon aj rozličné vplyvy okolitého prostredia. Súčasná rodinná výchova je poznačená prakticismom, uskutočňuje sa bez vymedzenia výchovných cieľov. Jej obsah určujú prevažne iba skutky dieťaťa, na ktoré rodičia bezprostredne reagujú. Výchova by sa však mala oveľa viac zameriavať na perspektívu, nemala by mať teda len náhodný charakter. Preto konštatujeme, že rodinná výchova musí rozvíjať osobnosť po stránke kognitívnej, afektívnej a psychomotorickej (Matejček, 1995, s. 90). Rozvoj emocionálnej stránky vedie k rozvoju sociálnej stránky osobnosti a prepojenie rozumovej, afektívnej a psychomotorickej je cestou k axiologickej, teda hodnotovej rovine. V tejto kapitole sa budeme zaoberať konkrétnymi podobami vytvárania rodín v súčasnosti. Cieľom nie je len charakteristika týchto podôb rodín, ale aj poukázanie na ich negatívny dopad na spoločnosť, rodinu, konkrétneho človeka.

3.1 Rodina ako single

V posledných rokoch vzrastá trend slobodných matiek, ktoré si zaobstarali dieťa „bez partnera“, respektíve od začiatku nepočítali s mužom, s ktorým dieťa majú, ako s otcom. Tým, že rastie počet rozvodov, sa zvyšuje aj počet ľudí, ktorí majú deti, ale nemajú partnera. Logickým vyústením tejto situácie je čím ďalej rozširujúca sa tzv. *single rodina*, ktorá je často označovaná aj sloganom: *chcem dieťa – nechcem muža* (Tománek, 2012, s. 84). Dalo by sa konštatovať, že ide o lobistické a hedonistické pohnútky ženy. Opak však je pravdou. Ženy sa často rozhodujú pre tento životný štýl preto, lebo doposiaľ si nikoho nenašli, s kým by spoločne trávili svoj život; po skúsenostiach mnohých týraných žien a rozvedených žien sa chcú týmto spôsobom vyhnúť možným problémom a po tretie – chcú z tohto pragmatického vzťahu na skúšku vyjsť ako „víťazky“, ktoré zostali tehotné. Dokonca, mnohé ženy s mužmi podpíšu „akúsi formu zmluvy“ (Parchworkfamilie, 2012), kde sa žena zaväzuje mužovi, že po narodení dieťaťa si nebude od neho žiadať priznanie otcovstva a prípadné dávky na dieťa.

Na základe zistených údajov prezentujeme nasledovné dôvody a negatíva *single rodín*.

Dôvody, prečo ľudia zostávajú v tzv. *single* rodinách, sú:

- V dnešnej dobe dozrievajú psychicky mladí ľudia oveľa neskôr, čo je dané aj dlhšou prípravou na budúce povolanie, pomalším osamostatňovaním a snahou spoznať toho čo najviac. Mladí ľudia si často nevedia predstaviť, že prvá láska či dlhší vzťah je konečnou zastávkou.
- Ľudia, ktorí sú sami, sa málo viažu na jedno miesto, objavuje sa u nich túžba cestovať, spoznávať nové kultúry, ľudí, vzdelávať sa, žiť aktívne. Pravda, toto je možné robiť aj s partnerom, ale už sa človek musí tiež podriaďovať záujmom a potrebám druhého. A taký kompromis znamená tiež vedieť poľaviť zo svojich požiadaviek.
- Ľudia, ktorí sa usadia v rodinnom živote príliš skoro, môžu mať pocit, že im niečo utieklo, že si nič neužili, a to môže skončiť aj rozpory a rozvratom rodiny.

Negatíva *single* rodín sú:

- Ľudia, ktorí sú dlhšiu dobu bez partnera, majú sklony k depesiám (ktoré sa s blížiacou sa jeseňou prehĺbujú), k bolestiam hlavy, bývajú častejšie unavení, a preto sú aj náchylnejší k chorobám.
- Niektorí ľudia sa môžu tiež nezodpovedne stavať k životu, nevedia pre-vziať život „do svojich rúk“, slobodu berú ako zámienku na nadväzovanie stále nových krátkodobých vzťahov.
- Ľudia si môžu tiež menej veriť, preto môžu odmietať bližšie kontakty. Niekedy tiež pre samotné budovanie kariéry ľudia zabúdajú na to, že potrebujú kontakt s druhými.

3.2 Rodina ako *mingle*

Pomenovanie *mingle* vzniklo kombináciou protichodných a navzájom sa vylučujúcich výrazov „*married but single*“ – vydatá/ženatý, ale slobodná/slobodný. Tento trend prišiel do Európy začiatkom tretieho tisícročia zo Severnej Ameriky, kde sa už naplno udomácnil. V podstate ide o žitie spolu v rámci manželského zväzku, no zároveň slobodným a nezáväzným spôsobom.

Autorka E. Beck-Gernsheim (2000, s. 33) dodáva, že „*nie je vôbec vylúčené (v takýchto rodinách), že manžel odíde za inou ženou (milenkou), s ktorou splodí dieťa. Manžel sa tomuto dieťaťu prizná, platí naň alimenty, no nechce sa rozviesť. Dokonca, často prinúti vlastnú manželku, aby tento stav rešpektovala a považovala ho za normálny pre dnešnú dobu. Manželka tým samozrejme trpí, robí právne úkony. Manžel prichádza do vlastného domu, vyspí sa, poperie si veci, naje sa a opäť odchádza za svojou milenkou, ktorá ho očakáva. Ide*

v podstate o predstieranú zodpovednosť tak v prvom, ako i v druhom zväzku, ktorý manžel tvorí.“

Pomenovanie *mingle rodina* teda v sebe zahŕňa vždy protichodné a klasicky zaužívané termíny. V rodinách sa tak môžeme stretnúť s označením vydato-slobodná matka alebo ženato-slobodný otec (nem. *verheiratet, ledig Vater/verheiratet, Single-Frau*). Úloha rodiny je veľmi komplikovaná. Rodičia sú spolu, a nie sú spolu. Aj tvoria spoločne, aj netvorí spoločne. Manželia, resp. rodičia žijú v dlhodobom partnerstve, no zároveň si každý udržiava svoju vlastnú domácnosť. Partneri v tzv. *mingle* vzťahu sa stretávajú vtedy, keď majú na seba čas a chuť. Organizujú si spoločné chvíle a informujú sa o tých, ktoré prežívajú osobitne. Ako ostatné tradičné páry. Iba s tým rozdielom, že ak sú spolu, tak všetko ostatné ide bokom. *Mingle* rodina je veľmi náročná na dôveru a toleranciu. Takáto rodina nedáva pocit bezpečia pre menšie deti, ktoré potrebujú pevné zázemie. *Mingle rodina* môže zakrývať tzv. milencov/milenky a je skôr typom akéhosi otvoreného manželstva. Je ideálny pre ľudí, ktorí pracujú v rôznych mestách, prípadne opatrujú chorých rodičov. Rodičom, ktorí vytvárajú takého typu rodín, sa často hovorí aj *občasníci, mesačníci alebo týždenníci* (Beck-Gernsheim, 2000, s. 11, 15–18), podľa toho, ako často do vlastnej rodiny zavítajú.

Na základe zistených údajov prezentujeme nasledovné dôvody a negatíva *mingle rodín*.

Negatíva *mingle rodín* sú:

- nezodpovednosť vo vzťahoch;
- benevolentnosť vo výchove detí;
- partneri sú voči sebe často tovarom ako osobami;
- rapídne sa znižuje pôrodnosť (výkyvy v demografii);
- podporovanie hedonistického a egostického správania sa;
- vytráca sa vzájomná dôvera partnerov/manželov;
- absencia pravidelného programu spolunažívania;
- zmätenosť mladších detí (súrodencov), ktorí nevedia oslovovať nových partnerov v rodine.

Dôvody, prečo ľudia zostávajú v tzv. *mingle rodinách*, sú:

- zachovávanie si istej dávky nezávislosti a nezodpovednosti;
- čas na kariéru, priateľov a hobby;
- vzťah sa nedostane do stereotypu;
- rozchod sa znáša jednoduchšie.

3.3 Rodina ako patchwork

Patchwork rodina je špecifickým druhom rodín. Pod pojmom *patchwork* sa väčšinou rozumie pozošivané napr. prestieradlo z niekoľkých kusov látky. Pojem *patchwork* neprišiel do Európy z anglicky hovoriacich krajín, akoby sa to na prvý pohľad mohlo zdať. Pojem *patchwork* sa v EÚ rozšíril práve z Nemecka, kde sa na základe textilných prestieradiel vyrobených z niekoľkých kusov látky „presunul“ tento názov na fenomén novovznikajúcich rodín. *Patchwork* rodina je teda „pozošivaná“ podoba rodiny z rôznych rodinných príslušníkov v pokrvmom alebo nepokrvmom zväzku. Vo väčšine prípadov ide o rodiny, v ktorých členovia pochádzajú už z predošlých rodín a prichádzajú do novej, kde sú v podstate „prišití“ už k inej „látke“, k inej rodine, či už fungujúcej, alebo taktiež atomizovanej rodiny. Ide teda o rodinu „na druhý pokus“, keď ten prvý z nejakého dôvodu nevyšiel. *Patchwork* je veselá zošivaná deka, ale pokiaľ sa jedná o spoluzitie a rodinu, je v tej deke vždy zašitý aj kus výbušniny (vo väčšine prípadov zložitá sociálne vzťahy). Neustále rastie počet rozvodov a s nimi aj počet ľudí, ktorí hľadajú ďalšieho partnera, aby vstúpili do „sobášneho *second handu*“. Za posledných päťdesiat rokov sa sedemkrát zvýšil počet detí vychovávaných mimo manželstva a tento trend stále pokračuje (Arlt, 1996, s. 34). Podobne to dokladá aj Štatistický úrad na Slovensku, ktorý konštatuje, že za posledných 20 rokov sa počet rozvodov a znovu zosobášených ľudí strojnásobil (Sobášnosť . . . , 2011).

O čo vlastne ide? Uvedieme jednu kazuistiku: „*Katka má 40 rokov. Vydala sa hneď po skončení strednej školy. Z manželstva sa narodili dve dcéry. Po 10 rokoch sa s manželom rozviedli a Katka si našla nového priateľa Petra. Peter bol tiež rozvedený s dvoma malými deťmi z prvého manželstva. Katka a Peter sa presťahovali spoločne do dediny neďaleko Prahy. Spolu majú dvojročného chlapčeka. Stabilne teda žijú v dome Katka a Peter, ich spoločný syn a mladšia dcéra z prvého manželstva Katky. Každý druhý týždeň tam navyše majú dve malé deti z prvého manželstva Petra, ktoré sú v striedavej starostlivosti s Petrovou prvou manželkou Alenou. Navyiac, na víkendy prichádza Katkina najstaršia dcéra, ktorá cez týždeň chodí do školy v Prahe a býva tak u Katkinho prvého manžela. Bývalý manžel Katky, ako aj Petrova exmanželka majú tiež nových životných partnerov. Celá situácia je veľmi zložitá, čo sa týka otázky výchovy, pretože vlastní rodičia sú prísni na vlastné deti a benevolentnejší k „cudzím“ deťom, ktoré s nimi tvoria tzv. patchwork rodinu.*“

Podobné príklady existujú na Slovensku už niekoľko rokov. V súčasnosti je na Slovensku 52 % rozvodov. Z týchto 52 % rozvodov sa približne 9–10 % opätovne zosobáša a vytvorí novú rodinu, vo väčšine prípadov ide skôr o *patchwork* rodinu. Na Slovensku je až 4 % tých ľudí, ktorí tretikrát uzavrú

manželstvo a vytvoria tzv. *patchwork* rodinu. V Nemecku (Patchworkfamilie, 2012) bolo v roku 2011 až 12,5 % takýchto *patchwork* rodín, v ČR až 14 % z celkovej populácie. Štatistický úrad SR eviduje len rozvodovosť, neeviduje, či k rozvodom prichádza viac z tých manželstiev, ktoré mali civilné alebo kresťanské manželstvá, resp. manželstvá, ktoré boli uzavreté s rôznymi cirkvami alebo cirkevnými či náboženskými spoločnosťami, s ktorými má SR uzavretú zmluvu. Keďže otázka rozvodov je skôr súdnou záležitosťou ako štatistickou, Štatistický úrad v SR môže predbežné informácie (neúplné) o rozvodovosti podľa civilného alebo kresťanského manželstva získať len spätne a len na úrovni okresov, krajov, čo je veľmi zdĺhavá a prácna práca a vzhľadom k tomu, že by sa tento úkon dal robiť iba spätne, pre súčasnosť by priniesol už neaktuálne čísla. Rozchod manželov už nie je považovaný za fatálnu prehru, naopak, dochádza k tzv. „normalizácii rozvodu“. Ľudia s možnosťou rozpadu manželstva viac počítajú a tomu prispôsobujú svoje životné stratégie. Napríklad: ženy sa už len málokedy venujú rodine do tej miery, aby bola ich jediným životným programom. Také postupy, ktorými sa človek už vopred chystá na možnosť rozvodu, zároveň rozvod uľahčujú, a teda paradoxne podporujú. A tým, že je rozvod alebo rozchod ľahší, dáva zároveň väčšiu možnosť nájsť si nového voľného partnera či partnerku. A to vedie k ďalším pokusom o rodinu. A k novým rozchodom, rozvodom a novým zložitejším *patchwork* rodinám. Sociálne, existencionálne, ale aj religiózne a kultúrne spolunažívanie v tzv. *patchwork* rodinách prináša značné komplikácie (Artl, 1996, s. 36). Na Slovensku sa tzv. *patchwork* rodinám dáva často prívlastok *znovuobnovená* alebo *zrekonštruovaná rodina* (Sisáková, 2011). Na základe zistených údajov prezentujeme nasledovné dôvody a negatíva *patchwork* rodín.

Negatíva *patchwork* rodín, čiže zošívajúcich rodín:

- Extrémna prísnosť vo výchove vlastných detí.
- Prehnaná benevolentnosť vo výchove „cudzích“ detí.
- Vzniká situácia tzv. dobrých a zlých rodičov (otčím, macocha, ...).
- Tolerancia bez hraníc („noví“ rodičia sa chcú v prvom rade zapáčiť sebe navzájom. No robia to prostredníctvom vlastných/nevlastných detí. Svojimi postojmi, správaním a vystupovaním často ovplyvňujú správanie svojich detí do takej miery, aby si „spriatelili“ novú stránku (manželku, deti z prvých manželstiev a pod.).
- Spolunažívanie vlastných a nevlastných súrodencov. Z kazuistiky, ktorú sme popísali vyššie, vyplýval vzájomný problém spolunažívania. Príklad: „*Katka a Peter majú predchádzajúce vzťahy urovnané. No i napriek tomu,*

neustále narážajú na problémy rôzneho druhu. Katkina dcéra z prvého manželstva je naučená, že si televíziu môže pustiť, až keď má hotové všetky svoje povinnosti. Naopak, deti z Petrovho prvého manželstva sú zvyknuté na to, že televíziu si môžu zapnúť kedykoľvek, napríklad aj k obedu. Z pohľadu Katky by bolo správne rešpektovať jej pravidlo, že sa jej dcéra na televíziu pozerá až po splnení povinností, čo sa však veľmi ťažko dodržiava, keď je u nich televízia zapnutá neustále. Peter však zastáva názor, že výchova jeho detí by mala byť stabilná, takže ak sa u jeho bývalej manželky deti môžu pozeráť kedykoľvek, u nich by tomu nemalo byť inak.“

- Konkurenčnosť s ex-rodinou: deti, ktoré prichádzajú do kontaktu s predchádzajúcimi rodičmi, majú často tendenciu vytvárať v nových rodinách konkurenčný boj. Hodnotenie dobrého a zlého rodiča často záleží od toho, ktorí z rodičov dal viac (napr. po materiálnej stránke), ktorí z rodičov „popustil“ hranice výchovy, zásad a pod. Príklad z jednej kazuistiky: *„Naša rodina je veselý domček. Na bráne sú namaľované kvetinky, na šnúrach visí veľa bielizne, po záhrade behá pes a žije tu veľká rodina so štyrmi deťmi. Vyzerá to ideálne, až do chvíle, keď sa pozriete na zvonček domu. Sú na ňom štyri priezviská. Tieto štyri deti majú totiž dve mamičky a troch oteckov, k tomu jednu sestru, ktorá je s nimi len cez víkend, a potom ešte dvoch ďalších nevlastných súrodencov, ktorí s nami nežijú. Sú u našich prvých rodičov, resp. u nášho prvého otca alebo mamy. Vo vnútri domácnosti to je tiež zvláštne. Na prvý pohľad to nie je poznať. V kuchyni sa hrajú chlapi, dva sedemroční, jeden dvojročný a jeden štvorročný, u kachlí sedí babka. Práve im natrela chlebič na desiatu a oni spokojne žujú. Nevadí ani, že z jej vnukov sú len dvaja vlastní.“*
- Stráca sa samotný a podstatný význam rodičovstva: teda som matkou, som otcom na plný úväzok. Úloha matky a otca je v takýchto rodinách často porciovaná medzi ostatných „rodičov“. Štiepi sa aj úloha zodpovednosti.
- Absencia pevných hraníc rodinných tradícií, viery, hodnôt.
- Manipulácia zo strany detí k rodičom, alebo rodičov k deťom.
- Žiarlivosť medzi vlastnými a nevlastnými súrodencami.
- Sexuálne obťažovanie: v tesnej blízkosti žijú ľudia oboch pohlaví, nie sú však ochránení hradbou incestného tabu. Aktívny nemusí byť len muž, tiež dospievajúca dcéra môže zvädzať nevlastného otca alebo brata (Beck-Gernsheim, 2000).

Dôvody, prečo ľudia zostávajú v tzv. *patchwork* rodinách, čiže v zošívaných rodinách:

- vzájomná komunikácia: hlavne otázka vyjednávania, riešenia problémov či hľadanie kompromisov;
- jedináčikovia: jedináčikovia získajú širšiu rodinu, súrodencov;
- ekonomická funkcia rodiny: znovu obnovená, resp. pozošovaná rodina je ekonomicky stabilnejšou ako rodiny typu *single*;
- schopnosť lepšej sociálnej adaptácie.

Podľa švajčiarskych psychológov a sociológov sú potrebné minimálne dva roky na postupnú adaptáciu všetkých jednotlivcov, ktorí vstupujú do tzv. *patchwork* rodín (bližšie Patchwork-Familie.ch, 2005). Dva roky sú teda skúšobným obdobím týchto rodín. Ak sa takáto rodina osvedčí, výchova detí a mládeže nezaostáva za bežnou výchovou v rodinnom prostredí. Ak sa však ideál do dvoch rokov nevytvorí, zvyčajne prichádza k rozpadu takéhoto spolužitia a opätovne vznikajú ambície k novému vzťahu. V bežnej spoločnosti sa potom tento fenomén označuje aj ako turizmus rodín, nem. *Turismus Familien* (Beck-Gernsheim, 2000, s. 35). Pre rodičov, ktorých deti navštevujú v tzv. striedavej starostlivosti, sa v praxi zaužíval pojem *víkendoví rodičia*. Autorka E. Beck-Gernsheim (2000, s. 35) ďalej dodáva, že v spoločenských kruhoch (má na mysli predovšetkým nemecky a francúzsky hovoriace krajiny) sa prestávajú používať termíny ako exmanžel a exmanželka v novovytvorených, tzv. *patchwork rodinách*. Tieto „staré“ termíny sa nahrádzajú názvami *Vorman* a *Vorfrau*, teda predmanžel a predmaželka (na označenie exmanželov).

4 Situácia na Slovensku a v EÚ

Rodina je špecifickým sociálnym prostredím (Tománek, 2012, s. 81), kultúrnym útvarom, kde sa odovzdáva výchova a hodnoty, či už materiálne alebo duchovné. No v poslednom období je rodina a manželstvo vystavené mnohým, najmä demografickým zmenám (Sekera, 2010). Medzi najčastejšie zmeny zaraďujeme:

- zvyšovanie veku ženy pri vstupe do manželstva;
- výrazný pokles natality;
- redukcia štruktúry rodiny (max. 2 deti);
- neúplné rodiny;
- rozvodovosť;
- registrované homosexuálne a heterosexuálne partnerstvá;
- strach z detí;

- nedostatok financií;
- priestor na bývanie;
- impotencia;
- deprivácia (dlhodobu neuspokojované potreby);
- atomizácia rodiny (rozpad tradičnej rodiny);
- entropia = zánik rodiny a pod.;
- workoholizmus;
- prostitúcia a pornografia;
- závislosti (internet, drogy, alkohol) a gamblerstvo (Fešková, 2007);
- rôzne deviácie (Kuruc, 2006);
- liberalizmus;
- medzigeneračné problémy;
- vzrastajúci individualizmus;
- dostupnosť antikoncepcie;
- klesajúci vplyv cirkví a tradičných náboženstiev na rodiny;
- abortivita;
- zmena v statuse ženy;
- zvýšená mobilita;
- rozpad tradičných spoločenstiev (Tamášová, 2007, s. 38).

Prvým významným trendom sú v dnešnej spoločnosti tzv. **predmanželské zmluvy**. Termín predmanželská zmluva je známy širokej verejnosti aj vďaka vysokej popularite a mediálnej prezentácii. V stručnosti ide o zmluvu medzi dvoma ľuďmi (snúbencami, resp. budúcim manželmi), ktorá v najužšom chápaní zaväzuje obidve zúčastnené stránky k obsahu tejto zmluvy. V nej sa okrem iného často prezentujú fakty vzťahujúce sa predovšetkým na množstvo a veľkosť majetku príslušného partnera, čo vstupuje do manželstva. V praxi to najbežnejšie funguje spôsobom, že keď sa snúbenci zosobášia a manželskou zmluvou „prinesú“ do manželstva svoj podiel majetku, tak ak by nastal rozvod, táto predmanželská zmluva im môže zaručiť, že neprídu o majetok, s ktorým vstúpili do manželského zväzku. Ak predmanželská zmluva nie je protiústavná, prinajmenšom je neetická už vo svojej podstate.

Pravdepodobne najviac propagovaným trendom v dnešnej spoločnosti zostáva tzv. **žitie v heterosexuálnych partnerstvách (tzv. konkubinát)**. Mnohí mladí ľudia sa nechcú manželstvom zaväzovať do trvalého vzťahu. Skôr si volia možnosť žiť „len tak“, kupujú a nadobúdajú spoločne majetok,

väčšinou neplánujú deti a ak nastane medzi nimi rozchod, všetko si delia podľa svojich zásluh, prípadne cestou jurisdikcie. Svoje správanie väčšinou odôvodňujú tvrdeniami:

- nebudeme sa sobášiť, aby sme sa prípadne niekedy nemuseli rozvádzať;
- nebudeme mať deti, pretože mať deti v dnešnej spoločnosti je luxus a ten si nemôžeme dovoliť (mať dieťa je finančne nákladné);
- musíme si predsa užiť, než vstúpime do manželstva;
- musíme vedieť, či nám to bude spolu „klapať“;
- chceme si budovať kariéru a manželstvo by nás zbytočne zaťažovalo (manželka, deti, stravovanie a pod.);
- a iné dôvody.

Situáciu na Slovensku ovplyvňuje aj iný fenomén, a to **registrované partnerstvo**. Fenomén registrovaného, resp. legalizovaného partnerstva nie je moderným hitom 21. storočia. Otvorene sa prvý raz o legalizovaných partnerstvách začalo hovoriť už na prelome 19. a 20. storočia, pričom fenomén homosexuality sa výrazným spôsobom prezentoval na prelome 17. a 18. storočia. Legalizované partnerstvo je právnou formou uplatnenie zväzku dvoch ľudí rovnakého pohlavia uzatvoriť vzájomný vzťah ako alternatívu k manželskému zväzku. V krajinách, kde nie sú legalizované partnerstvá rovnakého pohlavia (pretože legalizovaným partnerstvom môžu byť právne aj muž so ženou), sa uzatvárajú len manželské zväzky pred štátnou alebo cirkevnou autoritou. Manželský zväzok je v takýchto krajinách aj právne ukotvený, čo neplatí o legalizovaných partnerstvách. Z právneho hľadiska vyplývajú manželom práva a povinnosti, ktoré si musia plniť nielen voči sebe, deťom, ale aj voči štátu. Právne hľadisko v krajinách, kde legalizované partnerstvo nie je, buď absentuje, alebo je do väčšej miery atomizované, resp. z partnerských zväzkoch nevyplývajú žiadne povinnosti (Lorenz, 1990, s. 24), čiže ak sa dvojica rozíde, neplynú pre ňu žiadne právne sankcie. Problematika legalizácie homosexuality je citlivou vecou. Ak vychádzame zo zaužívaných konvencií a modelov rodiny, takáto „základná bunka spoločnosti“ na Slovensku a aj v celom európskom regióne je netradičnou. Nielen z biologického a reprodukčného hľadiska, ale aj z hľadiska bežnej paradigmy. V podmienkach dnešnej Európy sa pod manželstvom rozumie zväzok jedného muža a jednej ženy. Manželstvo a rodina nepoužívajú osobitný spoločenský status a vyššiu ochranu spoločnosti kvôli individuálnemu naplneniu cieľov jednotlivých členov manželstva, ale predovšetkým kvôli jedinečnému a spoločnosti prospešnému prínosu, ktorý manželstvo a na ňom založená rodina prinášajú spoločnosti ako celku.

5 Situácia manželstiev a legalizovaných partnerstiev v EÚ

Zákon o registrovanom partnerstve platí už v štrnástich európskych krajinách (v EÚ je v súčasnosti 27 štátov Európy) a umožňuje partnerom rovnakého pohlavia uzatvárať zväzky podobné manželstvu. Zákon upravuje vznik a koniec partnerského zväzku. Takýto zväzok sa uzatvára pred matričným úradom. Partnerom zaručuje nárok na informácie o zdravotnom stave a právo dediť. Zakotvuje aj vzájomnú vyživovaciu povinnosť a umožňuje spoločnú výchovu detí. V niektorých krajinách, ktoré budeme nižšie spomínať, aj adopciu detí. Podľa zástancov by mal odstrániť diskrimináciu homosexuálnej menšiny a partnerom rovnakého pohlavia uľahčiť život pri vybavovaní na úradoch, jeho odporcovia v ňom však vidia hrozbu pre tradičné manželstvo a rodinu. Koncom 90. rokov 20. storočia sa aj na Slovensku otvorila celospoločenská diskusia o potrebe legislatívnej úpravy spolužitia dvoch osôb rovnakého pohlavia. Významnou je aj skutočnosť, že po roku 1989 dochádza na Slovensku k intenzívnejším interakciám s kultúrou krajín západnej Európy, kde došlo v 90. rokoch 20. storočia k prijatiu právnej úpravy otázkou spolužitia osôb rovnakého pohlavia. Na túto situáciu sa pokúsili v roku 2001 reagovať aj predkladatelia návrhu zákona o životnom partnerstve dvoch osôb rovnakého pohlavia (na Slovensku). Slovenská vláda v roku 2006 predložila návrh Ústavného zákona O ochrane manželstva, v ktorej sa skupina poslancov ostro postavila proti šíriacemu trendu propagovania legalizovaných partnerstiev, resp. aj manželstiev. Tradičné manželstvo chránia rôznymi spôsobmi v Európe napr. ústavy Poľska, Litvy, Lotyšska, Írska alebo viacerých štátov Spojených štátov amerických (Aljaška, Havaj, Nebraska, Nevada, Texas = schválené vlastné ústavné dodatky chrániace definíciu manželstva; Alabama, Arizona, Arkansas, Colorado, Delaware, Florida, Georgia, Illinois, Michigan, Minnesota, Pennsylvania, Texas, Virginia a ďalšie = schválená ochrana manželstva zákonom alebo v referende; výnimku tvorí štát Massachusetts, v ktorom je legalizované homosexuálne manželstvo, podobne ako v Kanade a v Juhoafrickej republike).

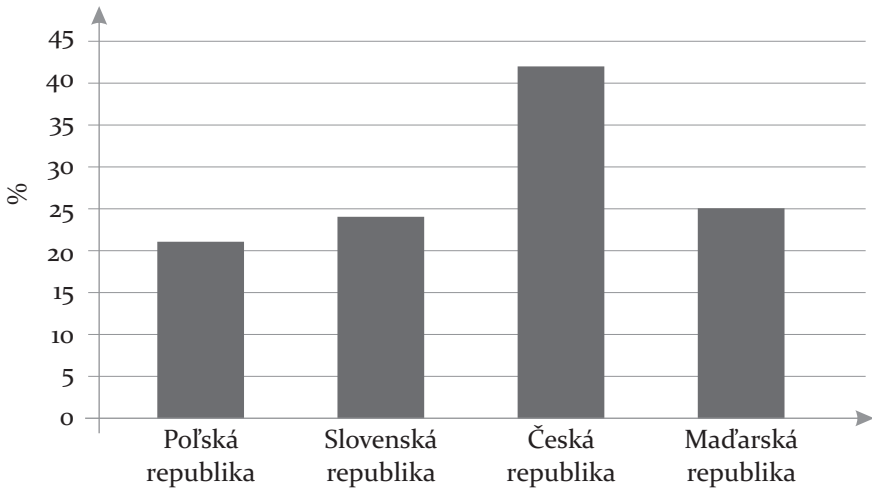
Na Slovensku, ako aj v ostatných krajinách EÚ, sa uzatvárajú manželstvá pred štátnou a cirkevnou autoritou (podľa náboženstiev, ktoré daný štát uznáva na svojom území, napr. rímskokatolícke, gréckokatolícke, pravoslávne, islamské náboženstvo a iné). V otázke legalizovaných partnerstiev však môžeme badať aj výraznejšie medzištátne rozdiely (z právneho hľadiska). Právna úprava životných partnerstiev dvoch osôb rovnakého pohlavia sa v EÚ a v zahraničí realizuje v troch formách:

1. **faktické spolužitie** – vzájomné práva a povinnosti partnerov vznikajú uplynutím stanovenej doby spolužitia, spravidla bez ohľadu na pohlavie partnerov;
2. **registrované partnerstvá** – osobitný právny inštitút, ktorý predstavuje štátom uznané spolužitie partnerov rovnakého pohlavia alebo bez ohľadu na pohlavie, z ktorého vyplývajú podobné alebo rovnaké práva ako v prípade manželstva;
3. **manželstvá** – manželstvá homosexuálnych párov sú rovnocenné manželstvám heterosexuálnych partnerov vrátane možnosti výchovy detí.

Prvou krajinou, v ktorej boli legalizované homosexuálne manželstvá, bolo Holandsko (2001), za ním nasledovalo Belgicko (2003) a doposiaľ posledným štátom, ktorý schválil legalizované homosexuálne manželstvá, bolo Španielsko (2005). Vo Veľkej Británii síce schválili homosexuálne manželstvá (2005), avšak – v porovnaní s predchádzajúcimi štátmi – sa vo Veľkej Británii oficiálne neuznávajú. S otázkou legalizovania homosexuálnych manželstiev často súvisí aj adopcia detí pre tieto homosexuálne manželské páry. Belgicko, Holandsko, Španielsko, ale aj Veľká Británia túto myšlienku schválili. V Dánsku, Nórsku, Nemecku a Francúzsku sa homosexuálnym manželom umožňuje adoptovať si dieťa svojho životného partnera. Aj na Slovensku vznikajú prvé náznaky presadzovania homosexuálnych manželstiev. Z prieskumu, ktoré robilo Centrum pre výskum verejnej mienky v októbri 2005, a z údajov výskumných agentúr GEORG a Focus (Najnovší . . . , 2011) sa zistilo, že Slováci sú k homosexuálom (vrátane homosexuálnych partnerstiev a manželstiev) menej tolerantní než ľudia v Čechách. Prieskumu sa zúčastnilo 1075 ľudí. Zistilo sa, že iba 24 % Slovákov by súhlasilo, aby homosexuálne páry mali právo na uzavretie manželstva. Prieskum odhalil aj skutočnosť, že na rovnakú otázku odpovedalo kladne (v percentuálnom vyjadrení) aj 21 % Poliakov, 25 % Maďarov a až 42 % Čechov (obr. 1).

Štatistický úrad SR vykonal v dňoch 1.–10. februára 2005 zaujímavý prieskum verejnej mienky s ohľadom na tolerantnosť k homosexuálnym partnerstvám. Z výskumu vyplynulo, že až 99 % respondentov považuje manželstvo ako vzťah muža a ženy. Homosexuálne partnerstvo odmietlo 77 % respondentov, pričom 81 % respondentov navyiac nesúhlasí, aby boli zverené deti do starostlivosti práve homosexuálnym partnerom (Najnovší . . . , 2005).

V závere predkladáme stručný tabuľkový prehľad krajín sveta, ktoré zákonom upravujú spolužitie osôb rovnakého pohlavia (tab. 1 a 2).

Obrázok 1. Tolerantnosť k homosexuálnym partnerstvám a manželstvám v krajinách Višegrádskej štvorky
Prameň: Registrované... (2006)

6 Odporúčania do praxe

Rodina, ale aj škola majú spoločnú zodpovednosť. Povinnosť starostlivosti a výchovy detí je v prvom rade uložená rodičom. Výchova detí a mládeže však nikdy nebola iba súkromnou záležitosťou rodičov – bola vždy i záležitosťou aj spoločnosti, pretože deti sú vždy i budúcimi spoluobčanmi. Od 18. storočia sa správcom verejného záujmu na výchove namiesto cirkvi stáva štát. Rodičia a štát sa aj dnes pokladajú za najdôležitejších nositeľov kultúry. Štát vychováva prostredníctvom učiteľského personálu škôl. Za starostlivosť detí a ich výchovu až do plnoletosti zodpovedajú v prvom rade rodičia. Pretože rodičia zodpovedajú za celkový plán výchovy svojich detí, neobmedzuje sa rodičovské právo na domácu výchovu, ale dovoľuje i určitý vplyv na výchovu v škole. Poverenie školy k vyučovaniu a výchove sa neobmedzuje len na sprostredkovanie látky vedenia, ale aj na úlohy školy v oblasti výchovy. Ani rodičovskému právu, ani výchovnému povereniu štátu neprináleží absolútna prednosť, skôr existuje spoločná výchovná úloha rodičov a školy, ktorej cieľom je výchova jedinej osobnosti dieťaťa. Túto úlohu je treba plniť v zmyslupnej súčinnosti. Poverenie k axiologickej či duchovnej výchove detí nevlastní štát, ale len ich rodičia ako správcovia základných práv dieťaťa. V súlade s tým sa štáty zaviazali v medzinárodných paktoch o ľudských právach z roku 1966 „rešpektovať slobodu rodičov... zaistiť

Tabuľka 1

Krajiny, ktorých legislatíva umožňuje sobáše homosexuálov

Krajina	Rok prijatia
Holandsko	2001 možnosť aj adopcie detí
Belgicko	2003 adopcia detí od r. 2005
Španielsko	2005 Zákon o spolužití homosexuálov, vrátane adopcie detí, už mali autonómne oblasti Katalánsko – 1998, Baskicko – 2002, Navarra – 2000, Aragonia – 1999
USA	2004 Ako jediný z 50 štátov USA postavil sobáš homosexuálov na úroveň sobášom heterosexuálov štát Massachusetts. Štáty Vermont a Connecticut umožňujú zväzky osôb rovnakého pohlavia, nie však svadby
Kanada	2005 Sobáše homosexuálov umožňovalo už predtým deväť z 13 kanadských provincií a teritórií

Prameň: Tománek (2012, s. 91–93)

náboženskú a morálnu výchovu svojich detí podľa vlastného presvedčenia rodičov“. Tento predpis zaručuje rodičom, že môžu sami zaistiť výchovu a výučbu podľa vlastného presvedčenia. Štát má iba dbať na právo rodičov, aby sa o to postarali sami – napr. prostredníctvom súkromných, cirkevných škôl. Vzhľadom k rozmanitosti náboženských a svetonázorových presvedčení nezostáva štátu pre verejné školy nič iné, než utvárať výučbu vo všetkých predmetoch a výchovu vo všetkých významoch, pokiaľ možno objektívne, bez hodnotenia náboženských, mravných a svetonázorových hľadísk. Škola nesmie byť preto misionárskou školou a nesmie si robiť nárok na záväznosť obsahov výchovy, tradícií, viery, musí byť otvorená i pre iné svetové názory, kultúry a náboženské obsahy a hodnoty. Preto navrhujeme posilniť význam a zastúpenie tematiky rodiny a rodinného života v študijných programoch na strednej škole, ale hlavne na vysokých školách. Apelovať na zriadenie inštitútov, či dokonca fakúlt zameraných na rodinnú problematiku, poradenstvo a pomoc.

Odporúčanie do praxe:

- 1. Zodpovednosť štátu, škôl a učiteľov:** spolupráca rodičov a učiteľov je žiaduca, ale záleží na tom, aby každá skupina konala to, čo je jej zvláštnou

Tabuľka 2

Krajiny, ktoré majú zákon o registrovanom partnerstve, a zvláštnosti v jednotlivých krajinách

Krajina	Rok prijatia
Veľká Británia	2005 bez adopcie detí
Česká republika	2006
Dánsko	1989 homosexuálne páry môžu i adoptovať pokrvného potomka jedného z partnerov
Fínsko	2001 neumožňuje však rovnaké priezvisko ani adopciu detí
Island	1996
Nemecko	2001 od roku 2004 môžu adoptovať vlastné dieťa jedného z partnerov
Nórsko	1993 bez možnosti adopcie detí; od roku 2001 si môžu homosexuálni partneri brať deti do pestúnskej starostlivosti
Nový Zéland	2004 platnosť od apríla 2005
Švédsko	1994 od februára 2003 môžu adoptovať dieťa; od 1. júla 2005 majú lesbické páry rovnaké právo na umelé oplodnenie ako bezdetné ženy v heterosexuálnych vzťahoch; 27. októbra 2005 rozhodol vrcholný orgán švédskej luteránskej cirkvi Kyrkomötet, že homosexuálne páry teraz budú môcť absolvovať i cirkevný „akt požehnaní“
Švajčiarsko	2005 prijatý referendum; bez adopcie detí

Prameň: Tománek (2012, s. 91–93)

výchovnou úlohou, ktorú z nej nemôže druhá strana odňať. Každý musí prevziať osobnú zodpovednosť za to, k čomu je on sám povoláný (Pisoňová, 2012). Štát musí rodičov materiálne a morálne podporovať tak, aby svojou výchovnou zodpovednosťou neprenášali na verejné ústavy viac, než je pre deti dobré; verejné školy nemôžu byť ústavami pre celú výchovu detí; rodinu nemožno nahradiť; nemôžu plniť ani opatrovateľské alebo psychoterapeutické úlohy; žiakom a štátu poskytujú najviac, ak sa sústredia na obe hlavné úlohy, pre ktoré sú nenahraditeľné: na

sprostredkovanie vedomostí a zručností a na hodnotovú výchovu v rámci ústavy a základnej spoločenskej morálky; verejné školy majú súčasne slúžiť i verejným záujmom.

2. **Zodpovednosť rodičov:** zodpovednosť za dieťa, ktoré splodili (adoptovali), je neodvolateľná, často nevypovedateľná a všetko zahrňujúca; trvá tak dlho, kým dieťa nie je samostatné, dospelé, v každom ohľade životne zdatné a schopné niesť zodpovednosť; základné potreby detí môžu byť najlepšie uspokojené v dobrých rodinách a dobrí rodičia sú spravidla nenahraditeľní; obvykle len oni majú láskyplnú väzbu na svoje dieťa, na nich závisí istota, sebadôvera, schopnosť milovať, horlivosť v učení a morálka dieťaťa; len ten kto zakúsi, že je neobmedzene milovaný, bude sám schopný základnej dôvery a lásky – nielen lásky k iným ľuďom, ale i lásky ku kultúre, ktorej výrazom je život jeho rodičov; štát je so svojimi školami odkázaný na to, že to budú rodičia, ktorí položia morálny a duchovný základ dorastajúcich občanov.
3. **Zodpovednosť spoločnosti:** spoločnosť sa musí už prestať len prizerať a mlčky tolerovať často až morálne výkyvy ľudí. Dávať väčší dôraz na prevenciu pred mediálnym násilím, pred kyberšikanovaním a sexuálnym priemyslom, ktorý často napomáha k rozpadom vzťahov, rodín.

Záver

Vzťahy v rodine nie sú vždy ideálne, avšak atmosféra rodinného prostredia musí byť sofistikovane premyslená, pretože v nej nejde len o vzájomné vzťahy detí a rodičov, ale kreujú sa aj základy ostatných budúcich vzťahov, pretože dieťa si práve podľa rodinných vzťahov vyhľadáva a formuje vzťahy nielen v rodinnom prostredí, v ktorom vyrastá. Rodina, i keď je v dnešnej dobe vystavená postmodernému liberalizmu, si stále udržiava svoj kredit, hodnotu a opodstatnenie. Rodinná výchova vo všeobecnosti odráža všetko, čo sa v rodine deje. Súčasná rodinná výchova sa na jednej strane charakterizuje ako láskyplná inštitúcia, no na strane druhej prestáva vymedzovať výchovné ciele. Rodina sa tak stáva veľmi zraniteľnou (dôraz sa kladie na perfekcionizmus alebo, naopak, ľahostajnosť rodičov, jednostrannosť, neprimeranosť výchovných nástrojov a postupov k veku dieťaťa, zanedbávanie, preťažovanie). I vďaka týmto aspektom sa často stretávame s názormi, že súčasná rodina a s ňou súvisiaca rodinná výchova sú v kríze. Dnešní ľudia užívajú „dobrá“ manželstva, no do inštitúcie manželstva sa často nehrnú, resp. vyhľadávajú iné alternatívy (napr. konkubinát, homosexuálne zväzky a pod.). Rodičia majú upevňovať primerané správanie, nemajú navádzať k agresivite, nemajú viesť k voľnomyšlienkarstvu svoje deti. Mladému človeku, ktorý túži

po vzrušení a zážitkoch, asi márne predložíme správnu ideovú líniu, no i napriek tomu, môžeme urobiť dôraznú selekciu toho, čo robí, čo pozerá, čomu sa venuje a pod. Výchova je v prvom rade rezervovaná rodičom, a nie deťom. Rodič sa má stať pre dieťa nielen kamarátom, ale i autoritou. Ale autorita neznamená byť autoritatívny. Rodičia majú byť regulátormi. A byť regulátorom znamená nastaviť zrkadlo nielen deťom, ale aj sebe, spoločnosti, rodine.

Zoznam bibliografických odkazov

- ARLT, G. 1996. *Anthropologie und Politik*. München: Wilhelm Fink Verlag. 163 s. ISBN 3-7705-3095-0.
- BECK-GERNSHEIM, E. 2000. *Was kommt nach der Familie? Einblicke in der neue Lebensformen*. München: C. H. Beck. 195 s. ISBN 978-34-0645-985-6.
- FEŠKOVÁ, Š. 2007. Žiaci s poruchami správania v ZŠ. In VAŠÁTKOVÁ, J., POLÁŠEK, R. (Eds.). *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů*. Olomouc: Votobia, s. 151-155. ISBN 978-80-7220-306-2.
- FRÝDKOVÁ, E. 2010. *Rodičia ako edukační partneri školy*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2010. 174 s. ISBN 978-80-8105-200-2.
- KOSTRUB, D. 2007. Dieťa – (ako) autonómny a kompetentný subjekt. In *Celoslovenský seminár: Pedagogická tvorivosť učiteliek materských škôl*. Žiar nad Hronom: Aprint, s. 15-18. ISBN 978-90-80-969549-4-0.
- KURUC, M. 2006. Pohľad do vnútra agresívneho správania. In *Sociálnopedagogické štúdie*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 97-100. ISBN 80-223-2248-2.
- LORENZ, K. 1990. *8 smrtelných hříchů*. Praha: Panorama, 1990. 99 s. ISBN 80-7038-212-0.
- MÁTEL, A. 2010. Sociálna patológia rodiny. In NEČAS, O., ONDŘEJ, J., HÁLA, M. (Eds.). *Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti: sborník příspěvků z 2. mezinárodní slovensko-české konference*. Praha: SVŠES, 2010. ISBN 978-80-86744-84-1.
- Najnovší prieskum verejnej mienky neprekvapil: Slováci nie sú k homosexuálom veľmi tolerantní* [online]. c2005, poslední revize 11. 12. 2005 [cit. 2011-09-06]. Dostupný z WWW: <http://queering.wordpress.com/2005/12/11/najnovsi-prieskum-verejnej-mienky-neprekvapil-slovaci-nie-su-k-homosexualom-velmi-tolerantni>
- Patchworkfamilie* [online]. c2012, poslední revize neuvedena [cit. 2012-08-02]. Dostupný z WWW: <http://www.familienratgeber-nrw.de/index.php?id=1891>
- Patchwork-familie.ch* [online]. c2005, poslední revize neuvedena [cit. 2012-11-30]. Dostupný z WWW: <http://www.patchwork-familie.ch>
- PISOŇOVÁ, M. 2012. *Osobnostný rozvoj riaditeľa školy: východiská a determinanty*. Bratislava: Iura Edition, 2012. 126 s. ISBN 978-80-8078-470-6.
- PREVENDÁROVÁ, J. 1998. *Rodina s postihnutým dieťaťom*. Nové Zámky: Psychoprof, Artus. 102 s. ISBN 80-976148-9-9.

- Registrované partnerstvo už aj v Čechách* [online]. c2006, poslední revize 27. 1. 2006 [cit. 2011-09-06]. Dostupný z WWW: <http://www.euractiv.sk/rovnost-sanci/clanok/registrovane-partnerstvo-uz-aj-v-cechach>
- ROZINAJOVÁ, H. 1988. *Pedagogika pre rodičov*. Martin: Osveta. 272 s.
- SEKERA, O. 2010. *Rodina v nečase*. Ostrava: Ostravská univerzita, Katedra sociální pedagogiky. 135 s. ISBN 978-80-7368-877-6.
- SISÁKOVÁ, O. 2011. Antropologická téma v sociologickej reflexii. In SISÁKOVÁ, O. *Antropologická téma v súčasnej filozofii*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, s. 9–35. ISBN 97880555003738.
- Sobášnosť a rozvodovosť* [online]. c2011, poslední revize 2. 9. 2011 [cit. 2012-12-04]. Dostupný z WWW: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/Obyvateľstvo/grafy_mapy/2010/sobasnost-rozvodovost2010.pdf
- TAMÁŠOVÁ, V. 2007. *Teória a prax rodinnej edukácie: z rodiny do života*. Ivanka pri Dunaji: Axima. 210 s. ISBN 978-80-969178-3-9.
- TOMÁNEK, P. 2012. *Teoretické východiská rodinnej výchovy*. Brno: Tribun. 165 s. ISBN 978-80-263-0233-9.

Autor

PaedDr. Mgr. Pavol Tománek, PhD., Pedagogická fakula Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra pedagogiky a sociálnej pedagogiky, Moskovská 3, 813 34 Bratislava, Slovensko, e-mail: tomanek@fedu.uniba.sk